

СПІЛЬНИК С. І.,
кандидат філософських наук, доцент
(Класичний приватний університет)

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.6.42>

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті здійснено доктринальне дослідження механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. У ході дослідження автором приділено увагу поширеним підходам до розуміння поняття «механізм», його використання у юридичній площині. Сформульовано авторське розуміння механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України та його ефективності. Окреслюючи актуальність даної роботи, метою якої є вивчення механізму кримінологічної діяльності Державної пенітенціарної служби України як керівництва у пошуку шляхів удосконалення кримінологічної діяльності Державної пенітенціарної служби України, автор дозволяє собі процитувати вступні слова В.В. Василевича, які розміщені на сторінках монографії «Кримінологічна політика України». На думку автора статті, вони є найбільш вдалим та точним, характеризують сучасний стан державної політики України у боротьбі зі злочинністю і водночас вказують на певний напрям удосконалення кримінологічної діяльності. У результаті дослідження автор стверджує, що поняття «механізм» не є суто гуманітарним, а запозичене з точних наук, хоча на даний момент в юридичній науці його використовують постійно. За загальним правилом під механізмом слід розуміти систему взаємопов'язаних елементів, об'єднаних єдиною метою (досягнення заздалегідь окреслених і необхідних результатів). У зв'язку з цим дослідження механізму здійснення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, як і будь-якого іншого суб'єкта кримінологічної діяльності, слід починати з розробки ключового дискурсивного апарату. Таким чином, під механізмом кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України слід розуміти систему взаємозалежних правових елементів Державної пенітенціарної служби, метою якої є забезпечення громадської безпеки шляхом виправлення та ресоціалізації засуджених та попередження нових кримінальних правопорушень серед останніх. Ефективність механізму здійснення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України досягається шляхом реалізації мети кримінально-виконавчої діяльності з найменшими витратами для останньої.

Ключові слова: механізм реалізації, кримінологічна діяльність, кримінально-виконавча служба, кримінально-виконавча політика.

Spilnyk S. I. Mechanism of implementation of criminological activity of the State Criminal and Executive Service of Ukraine

In the article the author carried out a doctrinal study of the mechanism of realization of criminological activity of the State penitentiary service of Ukraine. In the course of the research, the author pays attention to the common approaches to understanding the concept “mechanism”, as well as its use in the legal field. At the same time, the author formulates his own understanding of the mechanism of realization of criminological activity of the State Penitentiary Service

of Ukraine and its efficiency. Outlining the relevance of this work, which aims to study the mechanism of criminological activities of the State Penitentiary Service of Ukraine, as a guide in finding ways to improve the criminological activities of the State Penitentiary Service of Ukraine, the author allows himself to quote the introductory words of V.V. Vasilevich, which are posted on the pages of the monograph "Criminological Policy of Ukraine". After all, in his opinion, they are the most successful and accurate, characterize the current state of state policy of Ukraine in the fight against crime, and at the same time, indicate a certain direction to improve criminological activities. As a result of the study, the author was able to argue that the concept of "mechanism" is not purely humanitarian, but is borrowed from the exact sciences, although at present there is a constant use of it in the legal sciences. As a general rule, a "mechanism" should be understood as a system of interconnected elements united by a single goal (achieving, outlined in advance, the necessary results). In this regard, the study of the mechanism of implementation of criminological activities of the State Penitentiary Service of Ukraine, as well as any other subject of criminological activities should begin with the development of a key discursive apparatus. Thus, the mechanism of criminological activity of the State Penitentiary Service of Ukraine should be understood as a system of interdependent legal elements of the State Penitentiary Service, which aims to ensure public safety by correcting and resocializing convicts and preventing new criminal offenses among the latter. In turn, the effectiveness of the mechanism for the implementation of criminological activities of the State Penitentiary Service of Ukraine is achieved by implementing the purpose of criminal enforcement activities with the lowest costs for the latter.

Key words: *mechanism, implementations, criminological activity, penitentiary service, penitentiary policy.*

Вступ. Окреслюючи актуальність даної роботи, яка спрямована на дослідження механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України як дороговказу під час пошуку шляхів удосконалення кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, дозволимо собі процитувати вступні слова В.В. Василевича, які розміщені на сторінках його монографії «Кримінологічна політика України». На нашу думку, саме вони найбільш вдало і точно характеризують сучасний стан державної політики України у сфері боротьби зі злочинністю і водночас вказують певний напрямок щодо вдосконалення кримінологічної діяльності.

Так, В.В. Василевич зазначає, що на початку ХХІ ст. глобалізований світ зазнав кардинальних соціальних трансформацій. Системна фінансово-економічна криза та поширення коронавірусної хвороби COVID-19 стали черговими викликами сучасній цивілізації. Серед загроз безпеці багатьох країн набули значних масштабів обіг зброї масового ураження, міжнародний тероризм, транснаціональна організована злочинність, нелегальна міграція, які охоплюють практично всі географічні зони. Спостерігаються небезпечні тенденції перегляду національних кордонів усупереч нормам міжнародного права. Це призводить до сплеску сепаратизму й екстремізму з метою вирішення етнічних, конфесійних і громадянських конфліктів. Криміногенна ситуація в Україні протягом останніх п'яти років залишається стабільно напруженою. На її ускладнення поряд з чинниками суто криміногенного характеру значною мірою впливають військові дії на Сході України, відсутність контролю за частинами території та державного кордону, посилення процесів внутрішнього переміщення населення, економічна нестабільність і використання неконкурентних методів фінансово-господарської діяльності, непослідовність реформ правоохоронної та судової систем та значне соціальне розшарування населення, недосконалість державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та недостатнє регулювання використання природних ресурсів тощо [1, с. 5].

З огляду на це сьогодні неабиякого значення та актуальності набуває дослідження механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України.

Дослідженням окремих питань, що так чи інакше стосуються механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, займалися такі вчені: В.І. Борисов, М.В. Бучко, О.С. Іщук, Ю.В. Кернякевич-Танасійчук, І.В. Козич, А.С. Кудінов, М.В. Курчевський, Є.І. Огородник, О.С. Тубелець, П.Л. Фріс та інші. Проте слід зазначити, що питання механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України розглядалося у контексті, тобто не виступало предметом окремого дослідження.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України.

Результати дослідження. Як слушно зазначає Г.Р. Воронов, одне із головних завдань науки полягає в пізнанні сутності предметів, що вивчаються, тобто у тому, щоб виділити, що виступає на поверхню життя природи і суспільства, звести до внутрішньої якості об'єкта, до тих закономірностей, які визначають його виникнення, розвиток та функціонування [2, с. 41]. Отже, встановлення сутності поняття «механізм» має безпосереднє наукове значення для дослідження механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України.

Отже, переходячи далі, відзначимо, що цілком справедливим є твердження О.М. Кравченко, що термін «механізм» досить часто використовується у різних сферах життєдіяльності. Ідеться про механізми державного управління, механізми державного регулювання, механізми реалізації державної політики, організаційно-економічні механізми, соціальні механізми, правові механізми, політичні механізми, мотиваційні механізми, ринкові механізми, антикризові механізми, а також механізми, які стосуються конкретних сфер життєдіяльності (фінансово-кредитний механізм, валютний, механізм державного управління тощо) [3].

Водночас, як наголошує І.М. Курашова, саме поняття «механізм» (у різних його інтерпретаціях) у більшості сучасних досліджень застосовується науковцями без опрацювання понятійного апарату, коли характеристика механізму використовується як щось саме собою зрозуміле та таке, що не потребує додаткової аргументації. Однак ми погоджуємось із думкою науковиці, що така ситуація може спричинити, по-перше, неоднаковість застосування вказаного терміна, по-друге, суперечності категоріального апарату понять, структурним елементом яких є досліджуваний термін [4, с. 87].

Необхідно відзначити, що поняття «механізм» не є суто гуманітарним. Воно запозичене із точних наук, хоча наразі має місце постійне його використання в юридичних науках. Зокрема, звернемо свою увагу на таку галузь знань, як механіка. Звідси саме і має свій початок поняття «механізм».

Механіка – це наука про рух та взаємодію матеріальних тіл. Під рухом розуміється механічний рух, тобто зміна положення тіл або частин тіла в просторі з часом. За Ньютоном, теоретична механіка – це «вчення про рухи, що виробляються певними силами, і про сили, необхідні для виробництва будь-яких рухів, точно викладене і доведене» [5, с. 15].

Водночас необхідно відзначити, що у давнину не існувало поділу науки за галузями знань, тому механіка поряд з філософією, природознавством та іншими природничими науками була складовою частиною єдиної науки про природу і суспільство. І лише після Аристотеля (384–322 рр. до нашої ери) почався процес виділення окремих самостійних наук із загального природознавства [6, с. 4].

Проте наразі помітна тенденція зворотного шляху. Про це, зокрема, може свідчити запровадження в Україні інституту доктора філософії замість для всіх звичного кандидата наук відповідної галузі знань. Для європейських країн така практика вже не є нова, адже там переконані, що всі науки беруть свої витоки з філософії.

Однак, повертаючись до предмета нашого дослідження, зазначимо, що механіка походить від грецького слова «механе» – «машина, конструкція». Це наука, що вивчає переми-

щення тіл або їх частин одине відносно одного. Завдання механіки, як зазначає В.В. Загородній, – експериментальне дослідження різних рухів, узагальнення отриманих даних у вигляді законів, на підставі яких можна передбачити рух у кожному конкретному випадку [7, с. 16].

Як відзначає Л.В. Войтович, В.М. Стрілець та О.Р. Стрілець, механізм – це система твердих тіл, рухомо з'єднаних між собою, яка призначена для перетворення рухів і сил одного чи кількох тіл у потрібні рухи і сили інших тіл [8, с. 347].

Якщо звернемося до спеціальної літератури у сфері філології, то зможемо побачити плюралізм підходів до визначення та тлумачення поняття «механізм».

Відповідно до «Тлумачного словника» С.І. Ожегова під механізмом необхідно розуміти внутрішній пристрій (систему ланок) машини, приладу, апарату, що приводить їх у дію, а також систему, устрій, що визначають порядок якогось виду діяльності [9, с. 354]. Відповідно до «Великого тлумачного словника сучасної української мови» за редакцією В.Т. Бусел під механізмом необхідно розуміти пристрій, що передає або перетворює рух, або сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та ін. явище [10, с. 665]. Відповідно до «Словника іншомовних слів» за редакцією С.М. Морозова та Л.М. Шкарапути механізм – це пристрій (сукупність ланок або деталей), що передає чи перетворює рух. У переносному значенні механізм – це система, що визначає порядок якого-небудь процесу, діяльності, будь-яких явищ [11, с. 355]. Отже, в механіці під механізмом необхідно розуміти систему взаємопов'язаних елементів, об'єднаних єдиною метою (досягнення заздалегідь окреслених і необхідних результатів).

На думку Ю.А. Андрійчука, всередині кожного механізму лежить певний набір елементів, які пов'язані і тісно взаємодіють між собою заради вирішення спільних завдань і досягнення загальної мети існування усього механізму. На його думку, механізм становить систему процесів, прийомів та методів, які стають важливим інструментом для досягнення як коротко-, так і довгострокових цілей через прийняття правильних та своєчасних рішень [12].

Водночас, як відзначає Ю.М. Сафонов та Ю.М. Осадчук, будь-який механізм – це сукупність інструментів, засобів, важелів, заходів, способів і дій, яка у певному поєднанні та у визначеній послідовності реалізації дозволяє досягти необхідних результатів. Доцільність формування та реалізації необхідного механізму визначається впровадженням окремих розрізаних заходів [13, с. 273].

Розглядаючи поняття механізму в юридичній площині, необхідно відзначити, що серед перших його почали використовувати науковці у сфері теорії держави та права, описуючи при цьому форму прояву правового регулювання (механізм правового регулювання).

Як відзначає Н. Опольська, основним недоліком у запозиченні категорії «механізм» правниками є те, що дослідники визначають його здебільшого через внутрішню структуру, будову, сукупність елементів, форм, методів та інструментів. Однак для визначення механізму перерахування елементів замало, адже це зміни у просторі і часі, рух, який зумовлений взаємодією його складників, тобто процес. Водночас, як наголошує науковиця, саме категорія «механізм» дає змогу розглянути забезпечення прав та свобод людини як статичне явище, охарактеризувати його структуру, сукупність складових елементів, а також висвітлити особливості його функціонування, охарактеризувавши динамічні процеси, які виникають внаслідок функціонування цього механізму. Авторка робить висновок, що механізм забезпечення прав і свобод людини доцільно досліджувати у двох вимірах – статичному та динамічному [14, с. 191].

Окрім цього, як відзначає Р.Б. Прилуцький, характеристика явища або процесу як механізму (у широкому змістовому значенні) припускає таке: по-перше, складність його структурної будови; по-друге, системність, погодженість організації його елементів; по-третє, його здатність до динаміки, до відповідної цілеспрямованої діяльності; по-четверте, його схильність до самокерування (самоуправління) або зовнішнього керування (управління). В організмі має бути також головна ланка (елемент), дія якої викликає рух усіх інших ланок. Так, на думку науковиці, серед характерних ознак правового механізму можна виділити:

1) об'єктивний характер – це особливі конструкції позитивного права (його структурна частина). Конкретний правовий механізм – це нормативне відбиття об'єктивних матеріальних і духовних умов життя конкретного соціуму, пануючої парадигми юридичного мислення, його правового менталітету й культури;

2) суб'єктивний аспект: а) будь-які правові конструкції – плід діяльності правотворчих суб'єктів як носіїв індивідуальної й групової свідомості й досвіду; б) механізм є таким тільки у разі його теоретичного або практичного включення у структуру відповідної практики, а також у разі його постановки в певне співвідношення з метою цієї практики. Ніяка правова норма або інститут самі собою не мають властивості бути засобом або механізмом досягнення мети. Така характеристика з'являється у них лише тоді, коли суб'єкт сприймає їх інструментально або використовує їх як інструменти;

3) телеологічний (цільовий) аспект. Закономірною властивістю правового механізму, що пояснює його функціональне призначення, є те, що він сконструйований для практичного використання і для досягнення конкретної мети або декількох цілей. Під певну мету підбирається необхідний набір правового інструментарію;

4) системний характер. Правовий механізм – це органічна система, стійкий комплекс взаємозалежних правових інструментів, призначених працювати як єдине ціле. Практично значимою характеристикою правового механізму є завершеність інструментальної структури;

5) правові механізми – особливі конструкції позитивного права, що формалізують певний набір юридичних регуляторів (правових засобів), таких як право, обов'язок, заборона, принцип, презумпція, фікція, строк, процедура, заходи заохочення, відповідальність тощо. Правовий механізм є комплексним юридичним засобом [15, с. 34–35].

Таким чином, можна стверджувати, що механізм правового регулювання як система взаємопов'язаних елементів, об'єднаних єдиною метою, є складовим та системоутворюючим елементом механізму державного управління.

Є.І. Огородник у 2017 році захистив дисертаційне дослідження на тему «Механізм реалізації кримінально-виконавчої політики України та її реформування на сучасному етапі». Так, поміж іншого, за результатом дослідження автор сформував власне розуміння механізму реалізації кримінально-виконавчої політики та основні проблеми забезпечення його функціонування.

Зокрема, автор зазначає, що механізм реалізації кримінально-виконавчої політики – це система кримінально-виконавчих норм та відносин, суб'єктів та об'єктів застосування цих норм, що характеризує спрямованість, способи і засоби діяльності держави, громадських організацій і громадян у сфері виконання кримінальних покарань, підвищення ефективності цієї діяльності, забезпечення гарантій досягнення мети покарання. Функціональними складниками цього механізму, на думку науковця, є такі: специфічний об'єкт впливу, суб'єкти та учасники механізму, засоби впливу, мета функціонування механізму [16, с. 11].

Ю.В. Кернякевич-Танасійчук у 2019 році захистила дисертаційну роботу на тему «Кримінально-виконавча політика України». За результатом дослідження науковиця сформувала концептуальні положення щодо визначення механізму реалізації кримінально-виконавчої політики.

Зокрема, авторка виокремила такі складові елементи механізму реалізації кримінально-виконавчої політики: об'єкт, суб'єкти, мету та засоби її досягнення. Крім того, вона здійснила їх детальну характеристику та сформулювала авторські дефініції ключових понять. Наприклад, у дослідженні визначено, що кримінально-виконавчі правовідносини, які виступають об'єктом впливу в механізмі реалізації кримінально-виконавчої політики, – це правові відносини, що виникають між органами та установами, які уповноважені державою виконувати покарання, і засудженими, які відбувають покарання, що виникають на підставі набрання вироком суду законної сили та спрямування його до виконання. Констатовано, що кара, яка є складовою частиною мети реалізації кримінально-виконавчої політики, полягає

в настанні несприятливих наслідків для засудженого, що виявляється у вигляді обмеження обсягу його прав та свобод, а також покладанні на нього додаткових обов'язків у силу відбування ним покарання та дотримання порядку його відбування. Наголошено, що механізм реалізації кримінально-виконавчої політики України є не просто структурою, а системою. Аргументовано, що системність як його ознака дозволяє забезпечити синергетичний зв'язок між усіма елементами названого механізму, що сприяє успішному досягненню кінцевої мети його дії [17, с. 17].

Висновки. Отже, враховуючи викладене, маємо змогу стверджувати, що поняття «механізм» є не суто гуманітарним, а запозиченим із точних наук, хоча наразі таке поняття постійно використовується в юридичних науках. За загальним правилом під механізмом необхідно розуміти систему взаємопов'язаних елементів, об'єднаних єдиною метою (досягнення заздалегідь окреслених і необхідних результатів). У зв'язку з цим дослідження механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, як і будь-якого іншого суб'єкта кримінологічної діяльності, необхідно розпочинати з опрацювання ключового дискурсивного апарату.

Таким чином, під механізмом реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України доцільно розуміти систему взаємозалежних правових елементів Державної кримінально-виконавчої служби, яка спрямована на забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення та ресоціалізації засуджених та запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень серед останніх. Ефективність механізму реалізації кримінологічної діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України досягається шляхом реалізації мети кримінально-виконавчої діяльності із найменшими для останньої витратами.

Серед актуальних питань подальших наукових досліджень маємо змогу виділити вивчення зарубіжного досвіду реалізації кримінологічної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Василевич В.В. Кримінологічна політика України : монографія. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2020. 434 с.
2. Воронов Г.Р. О концепции многопорядковой сущности права Л.С. Явича. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. 2012. № 3 (86). С. 41–47.
3. Кравченко О.М. Теоретичні підходи до визначення поняття «Механізм державного управління». *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2009. № 3. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=56> (дата звернення: 01.11.2021).
4. Курашова І.М. До питання господарсько-правового механізму саморегулювання будівельної галузі. *Економіко-правові проблеми розвитку та сприяння господарській діяльності в сучасних умовах* : збірник матеріалів круглого столу, м. Харків, 25 травня 2018 р. / Національна академія правових наук України ; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого ; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця ; НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України ; Спілка підприємців Харківської області. Харків : Право, 2018. С. 86–90.
5. Маркеев А.П. Теоретическая механика : учебник для университетов. Москва : ЧеРо, 1999. 572 с.
6. Яблонский А.А., Никифорова В.М. Курс теоретической механики. Часть I. Статика. Кинематика. Москва : Издательство «Высшая школа», 1966. 437 с.
7. Загородній В.В. Загальна фізика. Механіка. Київ : НТУУ «КПІ», 2016. 363 с.
8. Стрілець В.М., Войтович Л.В., Стрілець О.Р. Технічна механіка : навчальний посібник. Рівне : НУВГП, 2015. 363 с.
9. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений. Москва : ООО «А ТЕМП», 2006. 944 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови : з дод. і допов. / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

11. Словник іншомовних слів / уклад. С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.
12. Андрійчук Ю.А. Теоретична сутність та зміст поняття «механізм». URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/28900/1/005_010_010.pdf (дата звернення: 01.11.2021).
13. Сафонов Ю.М., Осадчук Ю.М. Реалізація організаційно-економічного механізму фінансового забезпечення розвитку споживчої кооперації. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/78513922.pdf>. (дата звернення: 01.11.2021).
14. Опольська Н. Механізм забезпечення прав та свобод людини у динамічному вимірі. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 191–195.
15. Прилуцький Р.Б. Правові механізми у сфері господарювання. *Юридична наука*. 2013. № 5. С. 26–39.
16. Огородник Є.І. Механізм реалізації кримінально-виконавчої політики України та її реформування на сучасному етапі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2017. 16 с.
17. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. 36 с.

